

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Свилен Тутеков

Православен богословски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”

на дисертационен труд на Борянка Нанова Вутева

на тема: **„Сърцето като център на цялостния живот на човека”**

(богословско-психологическо изследване)

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

професионално направление - „Религия и теология” - 2.4.

научна специалност – Психология на религията

Представеният от Борянка Вутева дисертационен труд тематизира важния антропологичен въпрос за сърцето като център на човешкия живот и за проекциите на „кардиоцентричното” мислене за човека в библейското и светоотеческото богословие. Темата несъмнено е значима и съдържа голямо идейно богатство, тъй като се отнася към сърцевината на православната антропология и е своеобразна константа на богословското осмисляне на *католичността* (всецялостността) на психологическия опит, особено в контекста на аскетическия праксис и мистичното преживяване. Историята на богословската мисъл от последното столетие познава не малко изследвания по темата и докторантката съвсем съзнателно избира да следва една вече утвърдена традиция, за да изгради логиката на своя докторски проект. Не мога да оставя без коментар възприетата формулировка: *„Сърцето като център на цялостния живот на човека”* (богословско-психологическо изследване), в която, според мен, биха могли да бъдат фиксирани някакви исторически или теоретични координати, които да поясняват обекта и границите на изследването. Още повече липсата на

такива координати изисква допълнително обосноваване на избора от докторантката библейски и светоотечески дискурс като единствено възможен, макар в случая той да е напълно релевантен. Считам дори за принос факта, че тя успява да се фокусира в континуираното живо единство на библейското и светоотеческото мислене за човека и за сърцето като екзистенциален център на неговото битие и живот.

Работата е изпълнена в 233 стандартни машинописни страници и съдържа предговор, увод, четири основни глави, заключение и списък на използваната литература, който съдържа извори, изследвания на кирилица и на латиница, както и електронни ресурси. В *увода* са очертани основните методологически параметри на разработката и е направен обзор на основните изследвания по темата. В името на методологическата акривия ще отбележа, че би било добре да се посочат мотивите и критериите, по които обект на изследването са тъкмо авторите, включените в глави 2-4, а не някои други. С това не оспорвам направения от докторантката избор, а само припомням, че включването на всеки тематичен и концептуален акцент в едно докторско изследване трябва да бъде ясно мотивиран и обоснован.

В четирите основни глави на дисертационния труд Борянка Вутева тематизира последователно въпроса за сърцето като основно антропологично понятие в библейското предание на Стария и Новия Завет (глава 1) и след това в светоотеческата традиция до наши дни (глави 2-4). В първата глава успешно са представени основните аспекти на библейското разбиране за сърцето и ключовото му значение за холистичния характер на библейската антропология. След това в три последователни глави се прави обзор на светоотеческото разбиране за сърцето (глава 2), богословско-аскетическото значение на сърцето в традицията на умно-сърдечната молитва (глава 3) и накрая присъствието на темата за сърцето в богословския опит на най-новите руски подвижници (глава 4). В

структурно отношение работата е организирана по начин, който има за цел да покаже *първо* значението на понятието *сърце* за холистичния подход към антропологията както в библейски, така и в светоотечески дискурс и *второ* да представи антропологичното значение на понятието *сърце* като *топос* на мисленето за човека, на аскетичния опит от срещата с Бога и от умно-сърдечната молитва. Счита за принос търсенето на хронологични и херменевтични връзки между кардиоцентричната антропология на св. Макарий Египетски и св. Симеон Нови Богослов (пар. 2.1.1 и 2.1.3.) с аскетичната традиция на умно-сърдечната молитва и богословските рефлексии на най-новите руски подвижници. Остава отворен въпросът защо в последната *четвърта* глава изследователският поглед се ограничава само до новите руски подвижници, а липсват други съвременни отци като например св. Юстин Челийски, св. Порфирий Кавсокаливит и св. Йосиф Исихаст. Тяхното творчество също предлага значими богословски рефлексии по темата за сърцето като център на духовния живот.

Що се отнася до концептуалната логика на изследването, могат да се открият два момента, които според мен не присъстват достатъчно експлицитно в представения дисертационен труд. В иначе добре подчертания континуитет на библейското и светоотеческото антропологично мислене би било добре да се потърсят пътищата за херменевтичното доближаване на антропологичното понятие *сърце* и особено на новозаветното понятие „*вътрешен човек*” до последващото концептуализиране на понятието *личност* в светоотеческото богословие. Тази връзка е загатната в пар. 2.1.2. на дисертационния труд в контекста на богословието на св. Григорий Богослов, а в светоотеческото богословско предание - и дори в аскетическата традиция, която дипломантката разглежда - присъства голям идеен потенциал за такова херменевтично свързване. Това би позволило по-всеобхватното изследване на „кардиоцентричността” на

антропологията и едновременно с това – по-цялостното ѝ промисляне на нейното същностно ипостасологично, или просопологично, измерение. Вторият аспект, който би могъл да присъства по-осезателно в изследването, е живата рецепция на т.нар. „мистика на сърцето” в съвременната пастирска психология или православна психотерапия. Считаю, че това би обогатило тематично и херменевтично иначе сполучливия обзор, представен в работата на докторантката. В този смисъл тези два коментара са по-скоро колегиална препоръка.

Като цяло представеният дисертационен труд се отличава с балансирана структура, последователно изложение и яснота на отстояваните тези. Въпреки широтата на темата, Борянка Вутева успява да се фокусира върху избраните тематични акценти и да представи най-важните аспекти на изследваната от нея тема. В изпълнението на тази задача тя показва добро познаване на основни изследвания по темата, въпреки че някои от използваните автори биха могли да бъдат четени и по-критично. От текста на дисертационния труд личи доброто познаване на богословската терминология. На някои места се срещат незначителни езикови и технически грешки, които не нарушават доброто общо впечатление от текста. В техническо отношение работата е изпълнена коректно, но обозначаването на увода, изложението и заключението с римски цифри е излишно. Използваната литература е цитирана прецизно.

В справката с научните приноси на дисертационния труд са посочени четири приноса (вж. Автореферат, с. 42). Считаю за нерелевантно твърдението, че „основният принос на изследването” е именно в това, че темата не е разглеждана досега у нас. По принцип факта, че дадена тема все още не е разглеждана у нас по никакъв начин не допринася за безспорната научна стойност на дадена разработка. В тази връзка принос в работата на Борянка Вутева е фактът, че тя успява да запази фокуса на изследването и

да следва поставените цели и задачи, въпреки „широкото изследователско поле” и липсата на ясно фиксирани негови граници. Считам също за релевантно твърдението, че дисертационният труд може да бъде отправна точка за бъдещи изследвания и да служи за теоретична обосновка на пастирското богословие и на духовно ориентираната психология (приноси 3 и 4). В този смисъл считам, че представеният от Борянка Вутева дисертационен труд има приносен характер.

В хода на докторантурата Борянка Вутева има общо 5 научни публикации, 4 от които по темата на дисертационния труд. Авторефератът представя коректно съдържанието на работата и нейните приносни моменти.

Заключение:

В заключение ще заявя, че представеният от Борянка Нанова Вутева дисертационен труд е завършено и самостоятелно научно изследване, което отговаря на законовите изисквания и академичните стандарти. С оглед на това препоръчвам на членовете на научното жури да оценят положително представения дисертационен труд и да присъдят на Борянка Вутева образователната и научна степен „Доктор” в научна област: 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 4. *„Религия и теология”* и научна специалност *„Психология на религията”*. За настоящата процедура заявявам, че ще гласувам „за”.

11.01.2021 г.

доц. д-р Свилен Тутеков

гр. В. Търново

(.....)